

**МОДЕРНІЗАЦІЯ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
НА ПОЧАТКУ НОВОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ**

В статье рассматриваются основные направления модернизации музыкально-педагогического образования в контексте Болонского процесса в начале XXI столетия, их влияние на последующее развитие высшего образования, подготовку учителей музыкального искусства.

Ключевые слова: музыкально-педагогическое образование, учебные планы и учебные программы, кредитно-модульная система организации процесса обучения, учебно-методические комплексы, научно-исследовательская и творческая деятельность, информационно-коммуникативные технологии.

Початок ХХІ століття увійшов у історію як період змін у соціально-політичному, економічному й культурному житті європейських країн постсоціалістичного простору. Згідно з вимогами Болонського процесу та Лісабонської стратегії постала необхідність модернізації змісту, форм і методів з підготовки конкурентоспроможних фахівців на освітньому ринку праці в різних галузях мистецької освіти. Процес модернізації освітньої системи спричинив вихід у листопаді 2010 року проекту Закону України «Про вищу освіту» (нова редакція), спрямованого на врегулювання суспільних відносин в освітній галузі, встановлення правових, організаційних та фінансових засад функціонування системи вищої освіти, створення умов для самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства і держави у кваліфікованих кадрах.

Вітчизняними вченими (Б. Брилін, Н. Гуральник, О. Дем'янчук, В. Дряпіка, О. Єременко, А. Козир, Л. Коваль, Л. Куненко, Л. Масол, О. Михайличенко, Г. Ніколаї, О. Олексюк, В. Орлов, О. Отич, Г. Падалка, Т. Рейзенкінд, О. Ростовський, О. Рудницька, Т. Ткаченко, О. Щолокова, Д. Юник) зроблено значний внесок у теорію та практику музично-педагогічної освіти, зокрема, щодо професійного становлення фахівців у вищих навчальних закладах і художньо-естетичного виховання молоді.

Проте, наявний досвід вимагає додаткового аналізу процесів, які відбуваються в галузі музично-педагогічної освіти й суттєво впливають на професійну підготовку вчителів музичного мистецтва, а також залежно від обставин, сприятливих чи навпаки, визначають стратегію та подальший розвиток мистецької освіти.

Мета статті – визначити та охарактеризувати основні напрями модернізації музично-педагогічної освіти на початку ХХІ століття.

У науково-педагогічній літературі не існує остаточного визначення феномена «модернізація». Філософський словник трактує «модернізацію» як «концепцію суспільно-економічного і політичного розвитку, що пояснює процес переходу від стабільного «традиційного» до сучасного індустріального суспільства, що безперервно змінюється» [5, с. 460]. Словник російської мови С. Ожегова інтерпретує це поняття як «удосконалення відповідно до сучасних вимог» [3, с. 289]. З огляду на зазначене, у нашому розумінні модернізація передбачає вдосконалення музично-педагогічної освіти відповідно до умов сучасного суспільства порівняно з попереднім станом її розвитку.

Виходячи із заявленої проблематики, необхідно зазначити, що повноправна участь України в Болонському процесі, спрямованому на створення спільного наукового й культурно-освітнього простору, сприяла модернізації вищої освіти, зокрема її музично-педагогічній галузі. З'являються нові типи навчальних закладів мистецького спрямування – інститути мистецтв (Київ, Одеса, Івано-Франківськ, Тернопіль, Луцьк, Рівне), Інститут культури і мистецтв (Луганськ), заснованих при педагогічних вищих навчальних закладах. Тут здійснюється системна підготовка фахівців різних напрямів: музичний, образотворчий, хореографічний, театральний. Ці вищі навчальні заклади забезпечують ґрунтовну психолого-педагогічну та фахову підготовку не тільки вчителів музичного мистецтва для загальноосвітніх навчальних закладів, а також спеціалістів різних напрямів культури.

За статистичними даними 2010 року, вчителів музичного мистецтва з вищою освітою за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр», «спеціаліст», «магістр» на денній і заочній формах навчання готували у 32 вищих навчальних закладах різних регіонів України. На основі ліцензування, критеріями якого стали: навчально-методичне, інформаційне, науково-педагогічне та матеріально-технічне забезпечення, було встановлено обсяг набору студентів на перший курс навчання за

освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр». Так, наприклад, 2010–2011 н.р. набір до навчання в Інститут культури і мистецтв Луганського національного університету імені Т. Шевченка становив 230 осіб на денну та відповідно таку ж кількість осіб на заочну форми навчання; до Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника план прийому становив 140 осіб на денну та 140 на заочну форми навчання; до Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова приймали 100 осіб на денну та 100 на заочну форми навчання. План прийому в інші навчальні заклади становив від 25 до 90 осіб [1].

Значно зростає науковий потенціал професорсько-викладацького складу фахових кафедр. Навчально-виховний процес забезпечували близько 50 докторів наук, з яких 35 є фахівцями з різних напрямів художньо-естетичного навчання і виховання молоді засобами музичного мистецтва. Збільшується відсоток кандидатів наук з числа випускників музично-педагогічних факультетів.

Вітчизняні науковці активно працювали в напрямі формування музично-педагогічної думки, запроваджували концепцію мистецької освіти, запропоновану співробітниками НДІ проблем виховання АПН України [2]. Нові підходи до художньо-естетичного виховання молоді позитивно вплинули на зміст професійної підготовки вчителів музичного мистецтва. Викладачі фахових кафедр досліджували теоретико-методологічні засади професійного становлення майбутніх учителів у вищих навчальних закладах мистецького спрямування, відшукували нові форми й методи організації навчально-виховного процесу, намагалися створити необхідну методичну базу для підготовки фахівців нової генерації.

Також очевидним є те, що під впливом музично-педагогічної думки відбувалися новоутворення, які стали рушійною силою і позитивно вплинули на модернізацію музично-педагогічної галузі, зміну її якісних і кількісних характеристик, сприяли розробці та запровадженню нових подвійних спеціальностей і сучасних технологій навчання, активному входженню в світовий культурно-освітній простір. Крім того, відбувалися значні зміни у свідомості викладачів і студентів, їхнього ставлення до результатів діяльності, прогнозування подальших шляхів розвитку.

Суттєвих змін зазнає зміст музично-педагогічної освіти. Удосконалюється законодавча й нормативна бази, збільшується кількість студентів, відбувається перехід на нові освітньо-кваліфікаційні рівні, запроваджується Європейська кредитно-трансферна система. Водночас здійснюється розробка нових навчальних планів і навчальних програм, ефективно впроваджуються інтерактивні та інформаційно-комунікативні технології навчання, застосовується система контролю й гарантії якості освітніх послуг.

Зміст музично-педагогічної освіти регламентується навчальним планом, який є державним документом, складається на підставі освітньо-професійних програм, що входять до складу державних галузевих стандартів, нормативних листів Міністерства освіти і науки України щодо визначення переліку та обсягу загальнокультурних дисциплін. Останнім часом спостерігається тенденція вдосконалення змісту навчальних планів, за якими здійснюється освітньо-професійна підготовка вчителів музичного мистецтва. За новими вимогами навчальні плани містять: перелік нормативних дисциплін; перелік вибіркового дисциплін; розподіл годин за циклами навчання; види навчальних занять; загальний та річний обсяг дисциплін у годинах і кредитах (національних та ECTS); аудиторне навантаження студентів; обсяг часу на самостійну роботу; форми підсумкового контролю. Кредити ECTS визначалися множенням національних кредитів на 1,5. Річне навчальне навантаження студента становило 40 національних кредитів, або 60 кредитів ECTS.

Керуючись «Рекомендаціями НМЦВО Міністерства освіти і науки України щодо розробки навчальних планів», на підставі нормативних листів міністерства щодо визначення переліку та обсягів загальнокультурних дисциплін, випускові кафедри розробляли навчальні плани, де було визначено перелік та обсяг нормативних і вибіркового навчальних дисциплін, послідовність їхнього вивчення, конкретні форми проведення занять, їхній обсяг, форми та засоби проведення поточного й підсумкового контролю. Нормативна частина планів визначалася відповідним державним стандартом освіти, вибіркова частина – кафедрами та вченими радами інститутів мистецтв, музичних, музично-педагогічних і мистецьких факультетів. Навчальні плани склалися з п'яти циклів: гуманітарні та соціально-економічні дисципліни, психолого-педагогічні дисципліни, фундаментальні та природничо-наукові дисципліни, професійно-педагогічна підготовка, курси за вибором.

У зв'язку із пошуками викладачами вищої школи нових форм організації навчального процесу спостерігалася тенденція збільшення кількості годин на самостійне опрацювання студентами навчального матеріалу. Аналіз навчальних планів доводить, що на I – II курсах на самостійну роботу відводилося 50% від загального обсягу годин, а на випускних курсах її обсяг збільшувався до 70%.

Ради факультетів щорічно розробляли робочі навчальні плани, які узгоджувалися з випусковими кафедрами та затверджувалися в установленому порядку. У річному навчальному плані містилася кількість блоків модулів для кожної дисципліни, кожен з яких мав викладатися протягом семестру та містив модулі за видами занять. Кількість модульних контролів у семестрі становила один на кожні 54 години загального обсягу годин.

На підставі річних навчальних планів здійснювалася розробка індивідуальних навчальних планів студентів. Ці плани містили всі нормативні дисципліни та обрані студентами блоки вибіркового дисциплін. Нормативна складова індивідуальних навчальних планів студентів визначалася сукупністю нормативних дисциплін. Нормативна частина навчання забезпечувалася галузевою компонентою стандартів вищої освіти й передбачала перезарахування дисциплін за умови ідентичності змісту та обсягу.

Вивчення кожного предмета навчального плану забезпечувалося навчальною програмою. У зв'язку з модернізацією музично-педагогічної освіти традиційна система організації навчально-виховного процесу зазнає суттєвих змін. Із запровадженням Європейської системи трансферу й накопичення кредитів (ECTS) викладачі фахових кафедр послуговувалися новітніми технологіями, уклали навчальні програми за вимогами кредитно-модульної системи. До кожної програми було розроблено структуру залікового кредиту, де відповідно до навчальних семестрів містилася тематика змістовних модулів, кількість годин, передбачених на аудиторні та практичні заняття й самостійну роботу студентів. Кожен семестр мав певну кількість змістовних модулів. Навчальний матеріал змістовного модуля розосереджувався відповідно до визначених тем.

Викладачі фахових кафедр розробляли та запроваджували кредитно-модульну систему організації навчального процесу й систему рейтингового оцінювання знань з урахуванням специфіки кожної спеціальності. Кредитно-модульна система організації навчального процесу являє собою сукупність організаційно-методичних заходів, що ґрунтуються на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць. Мета впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу полягає в підвищенні якості професійної підготовки вчителів музичного мистецтва й забезпеченні на цій основі конкурентоспроможності випускників та престижу вітчизняної музично-педагогічної освіти на світовому освітньому просторі.

Запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу передбачало: адаптацію ідеї Європейської кредитно-трансферної та акумульованої системи до системи вищої музично-педагогічної освіти України; забезпечення навчання студентів за індивідуальною варіативною частиною освітньо-професійної програми; стимулювання учасників навчального процесу для досягнення високої якості вищої освіти.

У зв'язку з модернізацією музично-педагогічної освіти основна увага концентрувалася на створенні навчально-методичних комплексів, які містили: робочі програми; навчально-методичні посібники; тексти лекцій; тематику самостійної роботи; списки обов'язкової та додаткової літератури; критерії оцінок, знань, умінь і навичок студентів тощо. У текстах лекційних, практичних та семінарських занять було обґрунтовано постановку проблеми, визначено предмет розгляду. Матеріали лекцій були чітко структурованими, з логічним формулюванням питань та списком рекомендованої літератури. Плани практичних занять, спрямовані на кінцевий результат, містили питання для активізації розумової діяльності студентів, мали проблемний характер. Плани семінарських занять пропонували анотації до монографічних праць.

У навчально-методичних комплексах для кожної дисципліни з урахуванням форм навчання значна увага приділялася самостійній роботі. Незаперечним є той факт, що самостійна робота студентів є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Зміст самостійної роботи студентів з фахових дисциплін визначався робочою навчальною програмою, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладачів. Самостійна робота забезпечувалася системою навчально-методичних засобів, а саме: підручниками, навчально-методичними посібниками, репертуарними збірниками, хрестоматіями, практикумами тощо. Викладачі фахових кафедр розробляли методичні матеріали для самостійної роботи, у яких передбачалося проведення самоконтролю з студентами.

У плануванні самостійної роботи спостерігався диференційований підхід, внаслідок чого кожен викладач діагностував рівень фахової підготовки студентів і відповідно до цього складав індивідуальні робочі програми. Так, з усіх курсів музично-теоретичних дисциплін було визначено теми для самостійного опрацювання, зокрема, з історії музики студенти самостійно після прослуховування аналізували твори оперно-симфонічної музики. На інструментальних секціях проводилися конкурси на краще виконання самостійно вивченого твору.

Варто зазначити, що самостійна робота залежно від складності й дидактичної спрямованості передбачала відтворювальні й творчі процеси, сприяла формуванню самостійності й ініціативи, розвитку творчих здібностей і пізнавальної активності, вихованню в студентів дисциплінованості й відповідальності, умінь приймати рішення.

Модернізація навчально-виховного процесу в системі музично-педагогічної освіти сприяла запровадженню інтерактивних технологій навчання, які передбачають взаємодію, діалог, інтерактивне спілкування в контексті «викладач-студент». Тож цілком закономірно, що викладачі фахових кафедр, урахувавши специфіку професійної підготовки вчителів музичного мистецтва, послуговувалися як сталими, так і новітніми інтерактивними технологіями, в основу яких покладено колективні, групові та індивідуальні форми навчання. З огляду на зазначене, найбільш поширеними є спів квартетами в хоровому колективі та ансамблі, театралізація народних пісень, запровадження обрядових дій, використання ударних і шумових інструментів у народному співі, виконання студентами власних творів та обробок народних пісень, створення супроводу до музичних спектаклів, підготовка фонограм концертних виступів.

Використання інтерактивних технологій стимулювало становлення ціннісно-сислової готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності. Ціннісно-сислова готовність – це те, що студент особливо цінує в процесі навчання й планує запровадити в самостійній професійній діяльності. Цінним може бути досконале володіння музичним інструментом або голосом, методикою музичного виховання, навичками імпровізації, знанням музично-теоретичних дисциплін тощо. Ціннісно-сислова готовність пов'язується з певним напрямом майбутньої професійної діяльності студентів та вважається важливим чинником творчого саморозвитку особистості.

Формування ціннісно-сислової готовності до педагогічної та музично-просвітницької діяльності певною мірою зумовлено наступними показниками: усвідомленням значущості навчання, засвоєнням об'єктивних цінностей навчальної діяльності, свідомим накопиченням компетентнісних якостей (психолого-педагогічна й спеціальна підготовка, засвоєння фахових методик, вивчення спецкурсів та спецсеминарів, проходження усіх видів практик), розвитком творчих здібностей, набуттям навичок самостійної роботи, удосконаленням виконавської майстерності, виявом активності й ініціативи в навчанні, участю у творчих проектах з музичного мистецтва (фестивалі, конкурси, олімпіади), потребою в удосконаленні педагогічної майстерності.

Тож цілком закономірно, що формування зазначених показників у навчально-виховній діяльності є базовими для подальшого розвитку педагогічної майстерності, набуття досвіду музично-просвітницької діяльності, стимулює гармонійний та інтелектуальний розвиток особистості, а також сприяє підвищенню рівня конкурентоспроможності випускників.

Стратегічним напрямом модернізації музично-педагогічної освіти став подальший розвиток науково-дослідної й творчої діяльності викладачів і студентів. Згідно з Державною цільовою науково-технічною та соціальною програмою «Наука в університетах» на 2008–2012 роки, науково-дослідна й творча діяльність є складовим атрибутом вищої школи, призначення якої полягає у зближенні вітчизняного простору вищої освіти та європейського дослідницького простору.

Метою науково-дослідної й творчої діяльності викладачів і студентів у навчальних закладах мистецького спрямування є активізація науково-дослідної роботи як найважливішого фактора формування фахівців нового типу, розробка нових концепцій і творчих проектів, пошук обдарованої студентської молоді, створення умов для розвитку індивідуальних можливостей і творчого зростання особистості.

Для здійснення науково-дослідної й творчої діяльності в системі музично-педагогічної освіти залучаються спеціалісти різних структур, а саме: вищих навчальних закладів, науково-дослідних інститутів, навчально-науково-дослідних центрів, факультетів, фахових кафедр. Збільшується кількість творчих лабораторій, наукових гуртків і проблемних груп. Проводяться фестивалі, конкурси та олімпіади. На їхній базі здійснюються наукові дослідження, проводяться апробації та запроваджуються результати наукових пошуків, відбуваються творчі змагання з виявлення талановитої молоді в різних жанрах музичного мистецтва (інструментальний, хоровий, вокальний).

Дослідження й розробки, творчі проекти, фестивалі, конкурси й олімпіади в системі музично-педагогічної освіти передбачають інтеграцію різних напрямів наукових досліджень і творчої діяльності, а саме: історико-педагогічних, мистецтвознавчих, з теорії та методики музичного навчання, виконавської та музично-просвітницької діяльності [6].

Ефективність науково-дослідної й творчої діяльності залежить від запровадження інформаційно-комунікативних технологій в освітньому середовищі. Ці технології пов'язані із застосуванням новітніх електронних засобів навчання та з програмним забезпеченням навчального

процесу, використанням комп'ютера та Інтернету. Інформаційно-комунікативні технології суттєво впливають на якість, форми, методи й засоби організації науково-дослідної й творчої роботи, активізують самостійну пізнавальну діяльність дослідників, тим самим сприяють досягненню високого ступеня інтерактивності й необхідного рівня якості знань студентів.

У системі інформаційно-комунікативних технологій чільне місце займає дистанційне навчання, у процесі якого студенти використовують електронні підручники, які останнім часом активно запроваджуються в системі європейського простору вищої освіти. Так, 2010 року в Європейській цифровій бібліотеці, заснованій Європейською комісією, налічувалося більше шести мільйонів примірників копій книг, журналів, фільмів, фотографій, архівних документів, творів мистецтва, зокрема музичного, які надали європейські бібліотеки, архіви, наукові та освітні установи для публічного використання [4].

Сучасні навчальні заклади, які мають потужний науковий і творчий потенціал, активно працюють у цьому напрямку. Варто зазначити, що близько 2000 електронних підручників для студентів різних спеціальностей містить фонд електронної бібліотеки НПУ імені М.П. Драгоманова. Створені викладачами фахових кафедр електронні підручники, навчальні посібники, хрестоматії, фонохрестоматії, навчально-репертуарні збірники дають змогу забезпечити студентів теоретичним матеріалом, інструментальними, хоровими й вокальними творами. Такий підхід уможливило студентам у зручний час прослухати твори композиторів, передбачені навчальними програмами з історії музики, знайомить з різними інтерпретаціями творів з основного музичного інструмента. Крім того, електронні підручники комплексного призначення забезпечують безперервність процесу навчання, допомагають студентам засвоїти системну інформацію щодо самостійної роботи з дисциплін музично-теоретичного спрямування.

Провідне місце в системі інформаційно-комунікативних технологій навчання належить суб'єкт-суб'єктивній взаємодії в контексті викладач-студент засобом Інтернету. Передусім це стосується науково-дослідної роботи студентів, а саме: підготовка курсових і дипломних робіт, магістерських проектів, участь у роботі наукових гуртків і проблемних груп, підготовка матеріалів науково-практичних конференцій, конкурсів, олімпіад. Спілкування засобом Інтернету уможливило своєчасне розв'язання проблемно-пошукових завдань, сприяє активізації дослідно-інноваційної роботи студентів, забезпечує зближення європейського простору вищої освіти та європейського дослідницького простору.

Використання Інтернету сприяє ознайомленню із сучасними досягненнями науки і культури, допомагає студентам самостійно опрацювати науково-методичну літературу, стимулює професійне зростання й творчу самореалізацію, відкриває нові можливості для вдосконалення національної системи вищої освіти.

Узагальнюючи вищезазначене, можна зробити висновок, що модернізація музично-педагогічної освіти на початку нового тисячоліття пов'язана із заснуванням нових мистецьких навчальних закладів, збільшенням контингенту студентів, зростанням наукового потенціалу викладачів фахових кафедр, формуванням музично-педагогічної думки, новим підходом до розробки навчальних планів і навчальних програм, запровадженням кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Крім того, створенням навчально-методичних комплексів, плануванням самостійної роботи студентів, запровадженням інтерактивних технологій навчання, формуванням ціннісно-сислової готовності студентів до педагогічної та музично-просвітницької діяльності, подальшим розвитком науково-дослідної й творчої діяльності викладачів і студентів, запровадженням інформаційно-комунікативних технологій в освітньому середовищі.

Література

1. **Довідник.** УСЕ для абітурієнта. 2010–2011. – К.: Видавництво «Майстер-клас», 2010. Випуск сімнадцятий. – 992 с.
2. **Масол Л.М.** Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія / Л.М. Масол. – К.: Промінь, 2006. – 432 с.
3. **Ожегов С.И.** Словарь русского языка: Ок. 57000 слов / Под ред. чл.-корр. АПН СССР Н.Ю. Шведовой. – 20-е изд., стереотип. – М.: Рус. яз, 1988. – 750 с.
4. **Педагогіка** вищої школи / [В.П. Андрущенко, І.Д. Бех, І.С. Волощук та ін.]; за ред. В.Г. Кременя, В.П. Андрущенко, В.І. Лугового. – К.: Педагогічна думка. – 2009. – 256 с.
5. **Філософський словник соціальних термінів.** Видання третє, доповнене, – Х.: «Р.И.Ф.», 2005. – 672 с.
6. **Черкасов В.Ф.** Музично-педагогічна освіта України на межі двох тисячоліть (1991–2010 рр.). Навч. посібник. – Кіровоград: ТОВ «Імекс-ЛТД», 2011. – 380 с.